

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Ενότητα 7: ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ

Α' - Αισχύλος (680-200)

Προμηθέας Δεσμώτης: Ο φιλόανθρωπος θεός

Αικατερίνη (Καίτη) Διαμαντάκου

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Θεατρικών Σπουδών

ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ

Εικόνα 1: «Αμφι-Θέατρο» Σπύρου
Ευαγγελάτου 1983.

Η ταυτότητα της τραγωδίας I

- ✓ Προμηθεύς: 1) προ + -μαθ (< μανθάνω), 2) σανσκριτικό «pramantha» = καυσόξυλο
- ✓ Χρονολόγηση: Αβέβαιη
 - Πρώιμο έργο περί το 470 π.Χ. (στ. 351 κ.εξ.: απόηχος της έκρηξης του ηφαιστείου της Αίτνας);
 - Μεταξύ 467 και 458;
 - Όψιμο έργο, μετά την *Ορέστεια*, έργο της τελευταίας περιόδου διαμονής του Αισχύλου στη Σικελία;
- ✓ Ζήτημα γνησιότητας ή μεταγενέστερης επεξεργασίας (μορφή Δία, διαλογικός πρόλογος, γλωσσικές, μετρικές και σκηνικές ιδιοτυπίες)

Η ταυτότητα της τραγωδίας II

Πρότυπα-πηγές:

- ✓ **Θεογονία** Ησιόδου (κλοπή της φωτιάς και τιμωρία του Προμηθέα)
- ✓ **Αττική λατρεία** (λατρεία Προμηθέα, συγγενικού δαίμονα με τον Ήφαιστο, ως προστάτη της αγγειοπλαστικής και της σιδηρουργίας – γιορτή «Προμήθεια» ή «Ηφαίστεια»)

Η ταυτότητα της τραγωδίας III

Δραματουργικές παρεμβάσεις Δισχύλου

- ✓ Συνδυασμός δύο θεμάτων (κλοπή φωτιάς + διαδοχή της θεϊκής εξουσίας)
- ✓ Σκηνική παρουσία των δύο υπηκόων του Δία (Κράτος, Βία)
- ✓ Εμφάνιση Ιούς
- ✓ Παρέμβαση της Θέμιδος-Γαίας με το «μυστικό» που απειλεί την εξουσία του Δία

Εικόνα 2: Προμηθέας Δεσμώτης, θέατρο «Άττις», 2010, σκηνοθεσία: Θ. Τερζόπουλος

Η ταυτότητα της τραγωδίας IV

Τα άλλα έργα της τριλογίας (;)

- *Προμηθεύς Λυόμενος*: Χορός συμπασχόντων Τιτάνων, παρουσία Γαίας-Θέμιδος και αποκάλυψη του «μυστικού» (ο γιος της Θέτιδας θα γίνει δυνατότερος από τον πατέρα του ή ότι ο Δίας θα εκθρονιστεί από έναν του γιο), διάσωση του Δία (γάμος της Θέτιδας με τον Πηλέα), λύτρωση του Προμηθέα από το μαρτύριο του αετού χάρη στον Ηρακλή και απελευθέρωση του Προμηθέα, συμφιλίωση του ολυμπικού και του προμηθεϊκού στοιχείου χάρη στον Ηρακλή, γιο του Δία

Η ταυτότητα της τραγωδίας V

- *Προμηθεύς Πυρφόρος*: Το πρώτο έργο της τριλογίας (κλοπή της φωτιάς από τον Προμηθέα) ή το τρίτο έργο της τριλογίας (συμφιλίωση των εχθρικών δυνάμεων, ίδρυση της γιορτής της Προμηθείων και ένταξη του Προμηθέα στην αττική λατρεία); Μήπως ήταν το σατυρικό δράμα (πρβλ. το σατυρικό δράμα *Προμηθεύς Πυρκαεύς* στην τετραλογία των *Περσών*) μιας «διλογίας» (λόγω ιδιαίτερων θεατρικών συνθηκών στη Σικελία);
- ✓ Ενιαίος θεματικός άξονας της «τριλογίας» (ή «διλογίας»)

Η ταυτότητα της τραγωδίας VI

- 1.093 στίχοι - Δραματικά πρόσωπα:
- ✓ **ΚΡΑΤΟΣ** (48 στ.) – ΒΙΑ (βουβό πρόσωπο) – **ΗΦΑΙΣΤΟΣ** (39 στ.)
- ✓ **ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ**, γιος του Τιτάνα Ιαπετού και της Θέμιδος (550 στ.)
- ✓ **ΩΚΕΑΝΟΣ** (55 στ.), Τιτάνας γιος του Ουρανού και της Γαίας, αδελφός του Κρόνου και θεός του Δία, πατέρας των Ωκεανίδων
- ✓ **ΙΩ**, κόρη του Ίναχου, γιου του Τιτάνα Ωκεανού και της Τηθύος (127 στ.)
- ✓ **ΕΡΜΗΣ** (71 στ.)
- ✓ **ΧΟΡΟΣ ΩΚΕΑΝΙΔΩΝ** (203 στ.)

Εικόνα 3: «Εθνικό Θέατρο» 1963
Σκηνοθεσία: Αλ. Μινωτής

Η ταυτότητα της τραγωδίας V

- ✓ **Δραματικός χρόνος: Πρωτο-μυθικός, η εποχή του πολέμου του Δία με τους Τιτάνες**
- ✓ **Δραματικός χώρος: Εσχατιές της Σκυθίας**
- ✓ **Παριστάμενος σκηνικός χώρος: Βραχώδες ύψωμα**
- ✓ **Αφηγηματικός χώρος και χρόνος: η παρελθοντική και μελλούμενη δράση του Δία, οι παρελθοντικές και μελλούμενες περιπλανήσεις της Ιούς**

Η θεϊκή διαδοχή στην εξουσία του κόσμου

**Έρεβος
(ή Έρωτας) +
Γαία**

**Ουρανός +
Γαία**

**Κρόνος (+ Ρέα) -
Ωκεανός (+
Τηθύς) - Ιαπετός
(+ Θέμις) -
άλλοι Τιτάνες -
Κύκλωπες -
Εκατόγχειρες**

**Δίας /
Ωκεανίδες,
Ήναχος/
Προμηθεύς**

Εικόνα 4: Καλλιτεχνικός Οργανισμός «Ανατολή» - Θίασος Γιάννη Βόγλη 1988

Εικόνα 5: «Εθνικό Θέατρο», 1963. Σκηνοθεσία: Αλ. Μινωτής (Προμηθεύς)

Εικόνα 6: «Εθνικό Θέατρο», 1979 – Σκηνοθεσία: Αλ. Μινωτής, Προμηθεύς: Αλέξης Μινωτής

Εικόνα 7: «Εθνικό Θέατρο», 1974
Σκηνοθεσία: Τάκης Μουζενίδης
Προμηθεύς: Μάνος Κατράκης

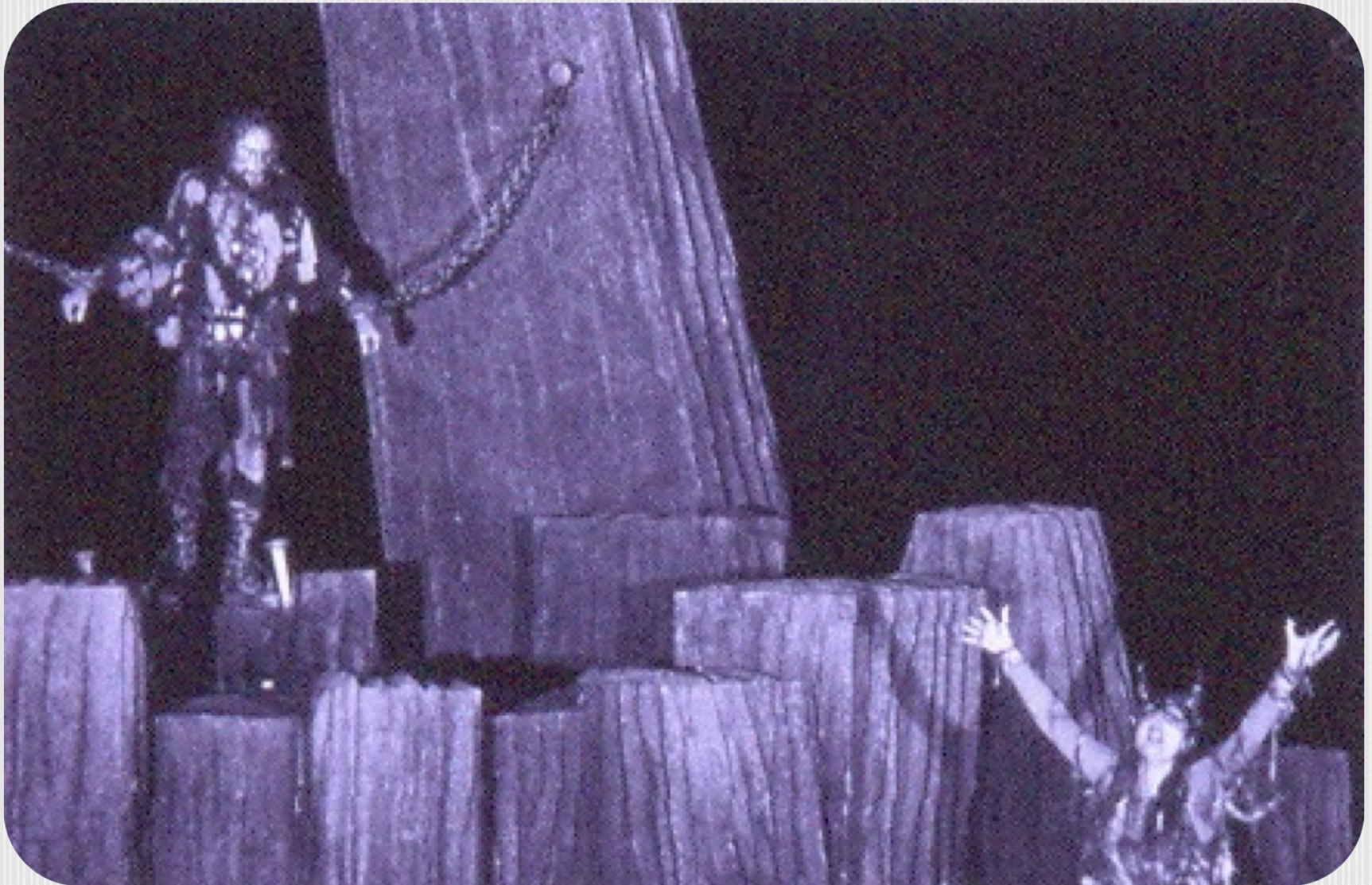

Εικόνα 8: «Αμφι-Θέατρο», 1983, σκηνοθεσία Σπύρου Ευαγγελάτου

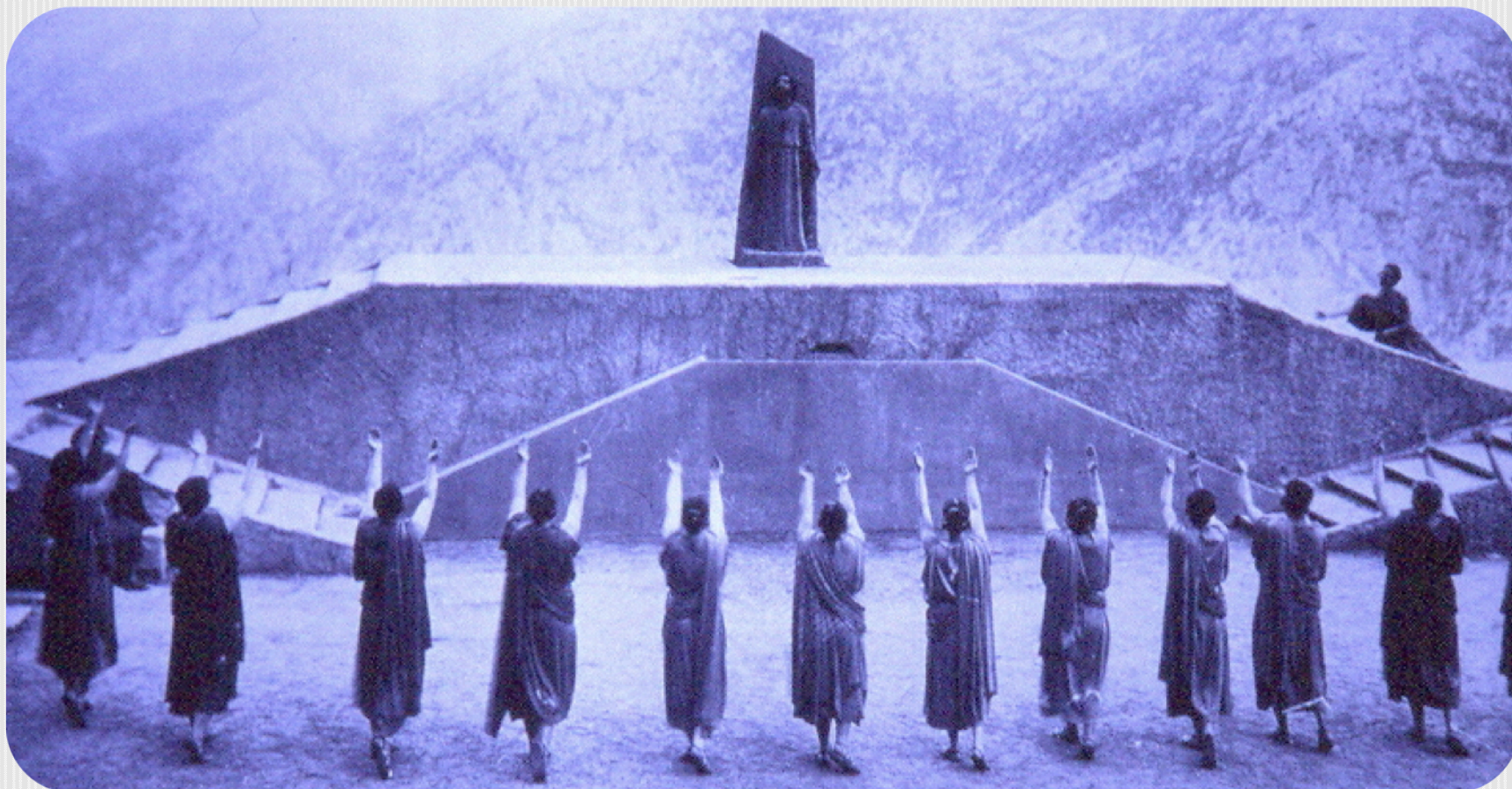

Εικόνα 9: Δελφικές Γιορτές
1927, Σκηνοθεσία: Εύα Πάλμερ-Σικελιανού &
Πάνος Καλογερίκος

Εικόνα 10: «Εθνικό Θέατρο» 1974.
Σκηνοθεσία.: Τάκης Μουζενίδης
Προμηθεύς: Μάνος Κατράκης – Ιώ: Άννα Συνοδινού

Εικόνα 11: Προμηθεύς Δεσμώτης, (δεύτερες) Δελφικές Εορτές 1930.
Σκηνοθ.: Εύα Πάλμερ-Σικελιανού

Ζητήματα δραματικής σύνθεσης I

- Δραματική πυκνότητα προλογικής και επιλογικής σκηνής («προλόγου» και «εξόδου»)
- Ενδιάμεση δομή: ανάπτυξη έντονης κινητικότητας με άξονα τον καθηλωμένο Τιτάνα
- Αναλήψεις και προλήψεις: τεράστια χρονική, αλλά και γεωγραφική προοπτική → «η συμπάθεια των όλων», «ο παλμός του Σύμπαντος» για το μαρτύριο του Σωτήρα
- Συνεχής αναβολή και κλιμάκωση της αποκάλυψης του «μυστικού» ανατροπής του Δία
- Σκηνή Ιούς: «δράμα μέσα στο δράμα»

Ζητήματα δραματικής σύνθεσης II

- Καταλυτική κειμενική, σκηνική και δραματική επικυριαρχία του Προμηθέα (ο πιο μεγάλος ρόλος σε όλο το σωζόμενο corpus)
- Άλλα δραματικά πρόσωπα και Χορός: ο φωτισμός της δραματικής κατάστασης από διαφορετικές οπτικές γωνίες
- Χορός: «εσωτερικός θεατής» και ρυθμιστής της αφήγησης (μικρή κειμενική εκπροσώπηση, αλλά σημαντική δραματική συμμετοχή)

Ζητήματα δραματικής σύνθεσης III

- **Ανοιχτό τέλος (η συμφιλίωση θα επέλθει στο τέλος της τριλογίας ή διλογίας)**
- **Δραματουργικές ιδιαιτερότητες: εκτενείς μονωδίες Προμηθέα και Ιούς, σύντομα χορικά, έντονη σκηνική «τερατεία», διαλογικός πρόλογος, ριζική αμφισβήτηση του Δία**

Εικόνα 12: «Εθνικό Θέατρο», 2007, σκηνοθεσία: Σωτήρης Χατζάκης
Προμηθεύς: Νίκος Αρβανίτης, Ιώ: Λυδία Φωτοπούλου

Ζητήματα σκηνικής παρουσίασης I

- Σκηνικός χώρος: Απουσία ενός σταθερού σκηνικού οικοδομήματος - δήλωση ενός υπερυψωμένου σημείου («πάγος», «βράχος»)
- Τα διαπερατά όρια σκηνής-ορχήστρας
- Αποκλειστική (εναέρια;) χρήση των εισόδων-παρόδων
- Το τερατικό ζεύγος Κράτος-Βία
- Ο τρόπος καθήλωσης του Προμηθέα στο βράχο
- Προμηθέας: υποκριτής ή ομοίωμα;
- Μόνιμη εξαρχής η σκηνική παρουσία του Προμηθέα;

Ζητήματα σκηνικής παρουσίασης II

- Η είσοδος και όψη του Χορού (άρμα, φτερά), ο (μεταβαλλόμενος) τρόπος όρχησης και στάσης του
- Η φτερωτή «μηχανή» μεταφοράς του Ωκεανού
- Σκηνική διευθέτηση των προσώπων κατά το Α΄ Επεισόδιο: παντελής έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ Ωκεανού και Ωκεανίδων
- Εμφάνιση, όρχηση και τρόπος δράσης της Ιούς
- Χρήση «μηχανής» για την εμφάνιση του Ερμή;

Ζητήματα σκηνικής παρουσίασης III

- Χρήση εκκυκλήματος για τον καταποντισμό του Προμηθέα και του Χορού;
- Η σκηνή του καταποντισμού: έντονο ακουστικό και οπτικό αποτέλεσμα, όπως υποδηλώνει το κείμενο.
- Κινητικότητα vs στατικότητα
- Οριζοντιότητα vs καθετότητα

Εικόνα 13: *Προμηθεύς Δεσμώτης*, 2014, σκηνοθεσία: Έκτορας Λυγίζος

Ζητήματα ερμηνευτικά-σημασιολογικά I

- Η φυσική και συμβολική «οριακότητα» του σκηνικού χώρου: τόπος οριακής τιμωρίας και μεταίχμιακός τόπος μεταξύ φύσης και λόγου, ουρανού και γης, Ολυμπίων και θνητών, υπέρβασης του ανθρώπινου και έκπτωσης του θεϊκού
- Προμηθέας: εκπεπτωκός θεός, προφήτης και διδάσκαλος, διαμεσολαβητής ανάμεσα στο θεϊκό και το ανθρώπινο, το παρελθόν και το μέλλον, το φυσικό και το έλλογο

Ζητήματα ερμηνευτικά-σημασιολογικά II

- Παρόλη τη θεϊκή ταυτότητα όλων των δραματικών προσώπων, έντονος ανθρωποκεντρισμός: Πίστη στην ανθρώπινη προσπάθεια και την πρόοδο
- Η σύγκρουση και ο πόνος ως προϋπόθεση για την κατάκτηση της ελευθερίας και της δικαιοσύνης – Η προοπτική του θανάτου ως προϋπόθεση για τη ζωή και τη βελτίωσή της
- Η τραγικότητα (;) του Προμηθέα: απολύτως εκούσια και συνειδητή η διάπραξη της «αμαρτίας»

Ζητήματα ερμηνευτικά-σημασιολογικά III

- **Πυρ: αισθητό/υλικό και διανοητικό/μεταφορικό φως (διαφάνεια επικοινωνίας, διαύγεια πνεύματος, σαφήνεια λόγου)**
- **Στ. 248-250 - «Οι τυφλές ελπίδες»: η θαυμαστή αυταπάτη της ζωής και το ύψιστο δώρο στην ανθρωπότητα, ο αγώνας ενάντια στην αναπότρεπτη μοίρα και τη βεβαιότητα του σωματικού θανάτου μέσω της ελεύθερης δημιουργίας και της κατάφασης στη ζωή**

Ζητήματα ερμηνευτικά-σημασιολογικά IV

- Παράδοξη, έντονα σκεπτικιστική, εικόνα του αυθαίρετου «τυράννου» Δία
- Κράτος-Βία-Ήφαιστος-Ωκεανός-Ερμής: διαφοροποιημένη εικόνα των κυρίαρχων δυνάμεων
- Τέλος της τριλογίας: Αποκατάσταση της ισορροπίας; Διαλεκτική σύνθεση των αντιθέσεων; Συνάντηση εξουσίας και δικαιοσύνης, υλικής δύναμης και πνευματικής τάξης;

Σχέση με άλλες σωζόμενες τραγωδίες

- *Προμηθεύς - Αγαμέμνων* : *Ιώ - Κασσάνδρα*
- *Προμηθεύς - Ικέτιδες Αισχύλου*: η *Ιώ* ως επί σκηνης παριστάμενο και ως αφηγηματικό πρόσωπο
- *Προμηθεύς, Ίων, Ειρήνη, Πλούτος*: ο *Ερμής* ως δευτερεύον δραματικό πρόσωπο
- *Προμηθεύς, Όρνιθες*: ο *Προμηθεύς* ως πρωταγωνιστικό τραγικό πρόσωπο και ως τριταγωνιστικό κωμικό πρόσωπο
- *Προμηθεύς Αισχύλου, Φιλοκτήτης Σοφοκλή, Οιδίπους επί Κολωνώ Σοφοκλή, Ηλέκτρα Ευριπίδη*: φυσικό τοπίο ως τόπος δράσης.

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών,
Αικατερίνη (Καίτη) Διαμαντάκου 2015.

«Το θέατρο της Αρχαιότητας Α΄: Αισχύλος / Προμηθέας Δεσμώτης: Ο
φιλόανθρωπος θεός». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη
δικτυακή διεύθυνση:

<http://opencourses.uoa.gr/courses/THEATRE102>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (1/3)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 1: Προμηθεύς Δεσμώτης, «Αμφι-Θέατρο», 1983, σκηνοθεσία: Σπύρος Ευαγγελάτος. Στο Γ. Πάτσας, *Σκηνικά Κοστούμια*, Εκδόσεις Ergo, Αθήνα, 1995, σελ. 23.

Εικόνα 2: Προμηθέας Δεσμώτης, «Άττις», 2010, σκηνοθεσία: Θεόδωρος Τερζόπουλος. Από <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=298482>

Εικόνα 3: Προμηθεύς Δεσμώτης, «Εθνικό Θέατρο», 1963, σκηνοθεσία: Αλέξης Μινωτής. Στο Σ. Γώγος, Κ. Γεωργουσόπουλος, Ομάδα Θεατρολόγων, *Επίδαυρος. Το αρχαίο θέατρο, οι παραστάσεις*, Αθήνα, 2002, σελ. 275.

Εικόνα 4: Καλλιτεχνικός Οργανισμός «Ανατολή» - Θίασος Γιάννη Βόγλη, 1988. Στο Σ. Γώγος, Κ. Γεωργουσόπουλος, Ομάδα Θεατρολόγων, *Επίδαυρος. Το αρχαίο θέατρο, οι παραστάσεις*, Αθήνα, 2002, σελ. 371.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (2/3)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 5: «Εθνικό Θέατρο», 1963, σκηνοθεσία: Αλέξης Μινωτής. Στο *60 Χρόνια Εθνικό Θέατρο 1932-1992* (καλλιτεχνική επιμέλεια Χρ. Καραχρήστος, εισαγωγικό σημείωμα: Αλ. Σολομός), Κέδρος, Αθήνα, 1992, σελ. 124.

Εικόνα 6: «Εθνικό Θέατρο», 1979, σκηνοθεσία: Αλ. Μινωτής. Στο Σ. Γώγος, Κ. Γεωργουσόπουλος, Ομάδα Θεατρολόγων, *Επίδαυρος. Το αρχαίο θέατρο, οι παραστάσεις*, Αθήνα, 2002, σελ. 319

Εικόνα 7: «Εθνικό Θέατρο», 1979, σκηνοθεσία: Τάκης Μουζενίδης. Στο *60 Χρόνια Εθνικό Θέατρο 1932-1992* (καλλιτεχνική επιμέλεια Χρ. Καραχρήστος, εισαγωγικό σημείωμα: Αλ. Σολομός), Κέδρος, Αθήνα, 1992, σελ. 158.

Εικόνα 8: «Αμφι-Θέατρο», 1983, σκηνοθεσία: Σπύρος Ευαγγελάτος. Στο Γ. Πάτσας, *Σκηνικά Κοστούμια*, Εκδόσεις Ergo, Αθήνα, 1995, σελ. 24.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (3/3)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 9: *Προμηθεύς Δεσμώτης*, (πρώτες) Δελφικές Ειορτές, 1927, σκηνοθεσία: Εύα Πάλμερ, Πάνος Καλογερίκος. Στο Γ. Ανδρεάδης (επιμ.), *Στα ίχνη του Διονύσου. Παραστάσεις αρχαίας τραγωδίας στην Ελλάδα 1867-2000*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2005, σελ. 167.

Εικόνα 10: «Εθνικό Θέατρο», 1974, σκηνοθεσία: Τάκης Μουζενίδης. Στο Σ. Γώγος, Κ. Γεωργουσόπουλος, Ομάδα Θεατρολόγων, *Επίδαυρος. Το αρχαίο θέατρο, οι παραστάσεις*, Αθήνα, 2002, σελ. 300

Εικόνα 11: *Προμηθεύς Δεσμώτης*, (δεύτερες) Δελφικές Εορτές, 1930, σκηνοθεσία: Εύα Πάλμερ-Σικελιανού. Στο Γ. Ανδρεάδης (επιμ.), *Στα ίχνη του Διονύσου. Παραστάσεις αρχαίας τραγωδίας στην Ελλάδα 1867-2000*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2005, σελ. 174.

Εικόνα 12: «Εθνικό θέατρο», 2007, σκηνοθεσία: Σωτήρης Χατζάκης. Από <http://www.mixtape.gr/promitheas-desmotis-tou-eschilou-apo-tin-nea-skini-tou-ethnikou-theatrou/>

Εικόνα 13: *Προμηθεύς Δεσμώτης*, 2014, σκηνοθεσία: Έκτορας Λυγίζος. Από <http://www.kathimerini.gr/776091/article/politismos/8eatro/promh8eas-desmwths-sthn-epidayro-kosmos-kai-anatropes>